

Deák Ferenc

író (Magyarittabé, Jugoszlávia – ma Szerbia, 1938. január 1.)

A Bánságban születtem, a nagybecskereki algimnázium befejezése és a szabadkai tanítóképzőben eltöltött két év után 1960-ban Újvidéken szereztem iparművészi diplomát.

Gyermekéveimet a csodák és rácsodálkozások egész sora jellemzi. Emlékszem, ott a tanyán apám névnapjára rendszeresen átjött hozzánk az egyik szomszéd – hangszerével a hóna alatt –, aki régen Temesváron *szalonzenészként* hegedült. Hamarosan a **muzsika** mellé *szegődött a könyv*. Nagybátyáméktól csentem, majd átolvastva nagy titokban vissza is juttattam a könyveket. A falu egyik kocsmájának kicsi színpadán láttam – kisiskolások részére játszott főpróbán – Petőfit, a bírák előtt. A **színházat** a zsenge, szótlán lélekben megtézte az apai nagybátyám mozijában látott *árnyjáték*, a **film**. A rekkenő nyári délutánokon a tanyánkat

őrző kőrisek árnyékában **agyagból** formáztam magamnak *társaságot*, ami egy idő után szétszáradt, szertehullott.

Még szabadkai éveimben kezdtek hozni a lapok első rajzaimat, illusztrációimat, hát otthagytam a Képzőt, és Újvidékre *szöktem*. Az Iparművészeti Iskola felvételijét sikeresen letettem, de apám megtagadta a további támogatást. Anyám *dugiban* segített. Ebből és illusztrálással meg más alkalmi munkával szerzett keresetből tengettem életemet, de végre szabad és boldog voltam, jóllehet az öt évig tartó edukáció reggel fél nyolctól – rövid ebédszünettel – este fél nyolcig tartott. Időközben belső munkatársa lettem az Ifjúság című hetilapnak, illusztrációim mellett hozták az első verseimet, tárcáimat, elbeszéléseimet is. Hamarosan szinte minden vajdasági napi- és hetilap közölte munkáimat, majd 1967-től a Híd című folyóirat is. Ennek köszönhetem, hogy a Forum Kiadó 1961-ben kiadta a **Rekviem** című novelláskötetemet. A drámairás bűvkörébe a hangjáték segítségével közelíttem: 1961-ben különdíjat nyertem az Újvidéki Rádió pályázatán **Üzlet** című művemmel. Ekkor lettem *benjáminja* a bácstopolyai és zentai művésztelepeknek, de a magyarkanizsai írotábornak is. Továbbra is a rövidprózát ápoltam magamban (**A Nap gyökerei**, 1965), de a Képes Ifjúságban szociográfiai riportokat közöltem, ameddig hagyták. Ekkor kért fel az *Új Symposion* főszerkesztője: írnam meg a folyóirat számára a csak ötletként jelzett drámámat. Így született meg az **Áfonyák**, amely az akadémikus Bori Imre szerint a délvidéki modern drámairás kezdetét jelentette. A szabadkai Népszínház előadásában a jugoszláviai hivatásos színházak fesztiválján (Sterija Játékok) 1969-ben nagydíjjal tüntették ki. Hála az említett elismerésnek és két újabb, sikeres hangjátékomnak (**Sánta quadrille**, **Vak trió**), 1969-ben az Újvidéki Rádió dramaturgja lettem. Közben megjelentek **Áfonyák**, **Bagoly és csizma** (Neven-díj), **Métely**, a Forum Kiadó által díjazott **Zsivány**, **Honfoglalás** és **Aszály** című műveim. Az

Áfonyák kitűnő rendezője, Virág Mihály felkérésére megírtam a **Légszomj** című drámámat, amellyel a rendszerben a délvidéki magyarság *fulladásos halálát* céloztam meg. Az előadás a kettős (köztársasági és szövetségi) kemény szakmai szelektori vizsgáját sikeresen letette, és megjelent a következő országos színházi fesztiválon. Díjat nem – de verést azt kaptam érte. A dráma már kész, kötésre váró változatát bezúzták, engem meg az újvidéki belügyesek rendszeresen vittek éjszakai *baráti beszélgetésre*. A *picsi-pacsinak* egy hadgyakorlatra szóló behívó vetett véget. Az idő tájt írtam meg a **Teher** című nagyjátékfilm forgatókönyvét, amit Szabadkán és környékén le is forgattak, de a pólai (Pula) országos filmfesztiválon csak egy kisteremben engedték levetíteni – egyetlenegyszer. A rendező, Vuk Babić hamarosan közölte velem: a hatóság elkobozta az egész filmanyagot és megsemmisítette. Miért? Mert kaparászni mertem-mertünk a **fekete háromszög** igazi hátteréről: miért épp itt, a Szabadka–Zenta–Magyarkanizsa közötti háromszögben jelentkezik az öngyilkossági világrekord? Időközben az újvidéki Neoplanta-film felkérésére megírtam a **Parlag** című nagyjátékfilm forgatókönyvét, de nem találtak hozzá „megfelelő” rendezőt. Fábri is elegánsan visszautasította („*Bocsánat, de rengeteg dolgom van mostanság...*” stb.). Hozzám intézett magánlevelében azt írta, hogy is gondolom, hogy egy ennyire kényes témájú, jellegzetesen jugoszláv politikai hátterű filmet rendezzen egy ottani (itteni) rendező?! Vicsek Károly, a fiatal bölcsész – akinek már volt néhány *rázós* dokumentumfilmje – meg is tette. Ezt az emberi lélekben a rendszer teremtette **parlagot** már nemcsak Pólán, de több nemzetközi fesztiválon is bemutatták és – hozta a díjakat is. Nékem nagyon hiányzott a színház, de mivel drámát már úgysem fogadtak volna el tőlem, hát megírtam két oratóriumhoz a librettót. A **Csillag-időket** a zágrabi akadémikus, Rudolf Brucci (Bruči), az **Apoteózist** a fiatal új-

SOLTIS LAJOS ÉS LAZAR RISTOVSKI, A HATÁR KÉT FŐSZEREPLŐJE

vidéki Ivan Kovač szerezte. Továbbra se hagyott nyugton a film, hát engedtem Vicseknek, és közösen megírtuk, majd ő meg is rendezte a **Trófeát**, amellyel a hivatalosan *nem létező* cenzúrát megoldhatatlan probléma elé állítottuk. A filmet egyenesen Titóhoz vitték, hisz az ő szavaira (ökörségére) épült a filmdráma, aki – miután megnézte –, komoran rálegyintett. A mű az országos filmfesztivál nagydíját és még néhány jelentős kitüntetést kapott. Engem meg, Tito kulturális tanácsadójának tévedése folytán, aki nem tudta, hogy a film mindenkori szerzője a rendező, már a marsall halála után, de még az ő utasítására – évekre számúztak Nyugat-Afrikába, ahol őt államban nagykövetesként, pokoli életkörülmények közepette. Otthon (ittthon) hagytam a Belgrádi Televízió meghívásos pályázatára írt, díjnyertes forgatókönyvemet, amelyből – távollétemben – ismét Vicsek alkotott csodát: a **Fajkutyák ideje** Jugoszláviát sikeresen képviselte a prágai nemzetközi tévéfesztiválon. Persze mindig léteznek köztes események is: a Dudás Károly által összeállított szociográfiai riportkönyvet, amelynek az élére az én egyik munkám, a **Karcolás a zománcon** került, szintén zúzdába irányították. Az idő tájt (1988–89) már nagyon nyikorgott az államtákolmány, az infláció is neki-lendüült, de tőlem ismét kértek forgatókönyvet, hát **Határ** címmel megírtam egy régóta építgetett témát a vajdasági svábok munkatáborokba való elhurcolásáról, kitoloncolásáról, az őslakosok és az 1945–46-ban a németek helyére telepített hegylakók közötti viszonyok, illetve a politikai helyzet alakulásáról egészen az 1948-ban bekövetkezett Tito Sztálinnal való szakításáig. Ekkorra már nemcsak az államhatárok, hanem az emberek közötti határok is végleg *bedurvultak*. A tragédiákat gyermekszemmel magam is láttam. A filmet a fiatal, Prágában diplomázott, zombori származású Zoran Maširević rendezte – valóban nagy sikerrel. A sok hazai és külföldi elismerés mellett a Philadelphiai Nemzetközi Filmfesztivál nagydíját is elnyerte. Akkor jött a polgárháború: errefelé még fű sem nőtt, irodalomról, drámáról, filmről ne is beszéljünk. Én – kínomban – mégis belekezdtem a **Határ** folytatásának megírásába, de a polgárháborús anyag csak akkor kapott esélyt, amikor a Nemzeti Színház meghívásos pályázatára drámát (romdrámát) írhattam belőle **Határtalanul** címmel. A szabadkai Népszínházban régi belgrádi barátom, Ljubomir Draškić rendezte meg. Kisvárdán több díjat és vastapsot kapott. Akkor a kaposvári Csiky Gergely Színház első embere, Babarczy László nyúlt a hónom alá: meghívott az '56-os forradalom értékeit, szellemét idéző drámaírói pályázatra. Nékem csak egy témám volt: a forradalom bukása utáni jugoszláviai árulások sorjázása – minden szinten. A **Fojtás** a versenyen másodikként futott be, utána Vicsek Károly nagyjátékfilmet is rendezett belőle **Bolygótűz** címmel. Utolsó nekibuzdulásaimból egy verskötet, két családregény, egy játékfilm forgatókönyve, valamint egy, a magam okulására írt panoptikum-dráma született **Perlekedők** címmel. Pályámat – nem választott, hanem kapott magányban futottam végig, mert két nemzedék között jelentem meg a porondon. Talán ezért érzem, hogy (művek serege, díjak ide vagy oda) az egész hosszú időszak a politika és kritika közötti vesszőfutás volt. E csapongó emlékekezést Malraux egyik gondolatával zárnam, miszerint **a mindenkori művészet – sorsellenes**.

Bodor Elek

szívsebész, egyetemi tanár (Budapest, 1938. január 15.)

Egy ködös szombaton érkeztem e világba. Gyermekkoromból csak az éjszakai rohanásokra emlékszem, amikor a szüleim egy pokrócba takartak, és rohantak át velem a Vakok Intézetének légópincéjébe. Nem értettem, mi az a szirénázás, miért bombáznak a csúnya repülőket, miért nem hagynak aludni. Következő emlékem a zuglói villa szuterénlakásából – ahol 27 évig laktam – 1944 karácsonya.

A Jézuska csak egy fenyőágot hozott, valamint dörgéseket és a felnőttek féltelmét. Újév előtt mintha csitulnak volna a harcok. A ház összes lakója mind a mi kis szobánkban volt, amikor dörömböltek az ajtón. Két fehér köpenyes orosz katona rohant be a lakásba németeket keresve. Meglátták azonban a háziúr, Szekeres bácsi hosszú rézláncon függő zsebóráját, kirántották a zsebéből, majd elrohantak. Apám közben hátat fordítva nekik, anyám blúzába csúsztatta a saját Doxa óráját. Másik élményem, pár hónappal később: hirtelen két orosz katona tört be lakásunkba. „Malenkij robot”-szöveggel kerestek valakit. Apám a fürdőszobában volt. A katonák kutatni kezdtek. A hálószobában benéztek az ágy alá, meglátták a gramfonunkat. Azt kikapva elmentek. Apám így menekült meg többévi szibériai fogságtól.

Ezután kezdődtek a hosszú, lassan múló iskolai évek. 1947-ben egy iskolatársam meghívott egy helyre, ahol jól lehet játszani. Ez a társaság a Regnum Marianum cserkészcsapat volt a Dam-

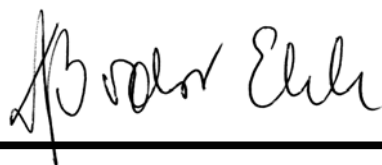
janich utcában, még ma is oda tartozom. Sztálin halála már az István Gimnáziumban ért. Temetése napján délben megállt az ország. Az iskolában öt percre vigyázzban állva sirathattuk a nagy vezért. Ezalatt egy légy az orromra szállt. Grimasszal kíséreltem meg elűzni, sikertelenül. Végül is nem bírva tovább, rácsaptam az orromra. Kitört a röhögés az osztályban. Csak a csodálatos igazgatónak, Balogh

tanár úrnak köszönhetem, hogy nem rúgtak ki a gimnáziumból.

1956 a nagy események éve. Jeles érettségi után maximális eredményt elérve felvettek a Budapesti Orvostudományi Egyetemre. Október 23-án este hat órakor a Gerlóczy utcában Mimi néninél először mentem a tánciskolába. Este már nem járt a villamos, így gyalog mentünk haza két barátommal a Dohány utcán át, közben hallgattuk a lövéseket. Így láthattuk meg, amint Sztálin elvtárs leborult a magyar nép előtt. Másnap be akartam menni az anatómiára, mert akkor boncoltunk volna először. Csak a Blaháig tudtam bemenni. Az Akácfa utca kereszteződésében ott feküdt, ami a szoborból megmaradt. A pestiek ültek rajta, és kalapálták. Mindenki el akart volna vinni egy darabot belőle. A zsebét azonban nem tudták szétverni, olyan vastag volt. Mondták is, hogy nagyon megtöltötte a magyaroktól ellopottakkal. Csak a Rákóczi tér egyik mellékutcájáig jutottam el, mert a körúton a Baross utca magasságában

állt egy orosz tank, és minden indok nélkül lőtt egyet-egyet. Az egyik lövés után sikerült egy idősebb lábsérült nénit kihúzni a körútról. November 2-án elmentem meglátogatni nagyszüleimet a Várba, a primási palotába. Épp ebédeltünk a konyhában, amikor megjelent Mindszenty bíboros, és megkérdezte, hogy lenne-e valami enivaló, mert nagyon éhes. Letérdeltem eléje, és megcsókoltam a gyűrűjét, ő pedig megáldott. Ezután együtt folytattuk az ebédet. Az ezt követő években az egyetemi vizsgák jelentették a nagy feladatokat. 1960-ban megismerkedtem egy akkor érettségizett lánnyal, aki ma is a feleségem. 1961 borzasztó év volt. Február elején hirtelen meghalt édesanyám, a hó végén behívtak a Gyorskocsi utcába. A regnumi papok ellen induló per alanyaként többször is kihallgattak. Végül is szigorú megrovásban részesítettek, de nem ítélték el, és nem értesítették az egyetemet. 1962-ben „summa cum laude” eredménnyel végeztem. Mivel sem párttag, sem KISZ-tag nem voltam, nem is reméltem budapesti állást. Három vidéki sebészetet pályáztam meg. Meglepetésemre behívtak a pártbizottságra: „Bodor elvtárs, ön kitűnő tanuló, munkásszarmazású. Itt kell maradnia az egyetemen.” A városmajori sebészeti klinikát nem ismertem, így megpályáztam. Meglepetésre megkaptam. Október elsején léptem be a klinikára. Három hét után „ideiglenesen” három hónapra felhelyezett a szívsebészetre Kudász professzor. Ebből aztán 45 év lett. 1965-ben megnősültem. Egy év múlva megszületett az első fiam, három év után a második. 1973-ban három hónapos tanulmányúton voltam Milánóban. Visszatérve folytattam a már előzetesen megkezdett tudományos munkám, aminek eredményeként 1981-ben a kandidátusi fokozatot kaptam meg. '82-ben valaki feljelentett. Behívtak a

pártbizottságra, és közölték velem, ki fognak rúgni, mert nem vallottam be, hogy 1961-ben eljárás folyt ellenem. „Bodor elvtárs, magát a klerikális reakció küldte az egyetemre, hogy fertőzze az ifjúságot.” Végül is, miután a klinika és az egyetem is kiállt mellettem, szigorú megrovással úsztam meg, amit négy év múlva visszavontak. A kilencvenes években szívesen néztem volna a két szenilis öreg kihallgatóm arcába. 1985-ben elkezdtük szervezni a szívtültetést. 1986 áprilisában a kaliforniai Stanford Egyetemről hívtam fel a feleségem, hogy az itteni tévé szerint felrobbant egy atomerőmű Ukrajnában. 1992-ben megcsináltuk az első, majd a második szívtültetést. Ez évben egyetemi tanárrá nevezett ki az államelnök, és átvettem a szívsebészeti osztály vezetését. 1994-ben megszületett az első unokám, aki természetesen fiú lett. Legalább 130 éve nem született leány a családukban. Ekkor ígértem meg menyeimnek, hogy aki az első puncit behozza családukba, minden kérését teljesítem. Három év után egy hónapon belül három csodálatos leányunokám született, majd ismét három év után újabb három. 2003-ban a szívsebészeti vezetését átadtam munkatársamnak. Tovább dolgoztam, segítettem, oktattam a fiatalokat. 2007. július 28-án közölték velem, hogy nem tartanak igényt tovább munkámra. Hát megvárhatták volna október elsejét, amikor 45 éves évfordulót ünnepelhettem volna. De így is boldog vagyok, mert gyakran előfordul, hogy hétvégén este lefekszem a feleségemmel, és reggel négy nővel az ágyamban ébredek, amikor egy hang puszi közben azt mondja: „Fordulj meg, Nagypapa, megmasszírozom a hátadat.”

Novák István

építész (Budapest, 1938. január 16.)

A világháború miatt egy alföldi kisváros, Szentes – napfényes, fákkal határolt utcái, terei, ligetei, uszodája – vált gyermekkorom örömteljes színterévé. Felnőtt fejjel visszagondolva tudatosult bennem, hogy ott, akkor még a természeti és az épített környezet együtt lélegzett. A Kurca partján lévő medencében kezdtem el úszni, és a napi edzések fegyelmező ereje egész életemben segített. A faltól falig való „vízen járás” közben memorizáltam feladataimat, majd a későbbiekben a „térlátás” adottságát is ott hasznosíthattam. A szegedi építőipari technikai rajzaim – alaprajzok, metszetek, homlokzatok – úszás közben alakultak át épületekké. Az egyetemi éveim alatt tervezett házak már a Császár fürdőben elkezdtek. A hagyományt – Szegedre visszatérve – folytattam.

A Csomiterv építészeként reggelenként – 25 éven keresztül – úszás közben „alkothattam”, így a tervezőirodában már csak rajzolnom kellett.

Egyetemi tanáraink közül Pogány Frigyes-től kaptam azt a szakmai indítást, amelyet munkásságom alapjának tekintek. A komplex környezetalakítás igényét az ő tanítása mellett az Alföldhöz való kötődésem is erősítette. A tervezést a tárgytól a városépítészetig egységes folyamatnak tekintettem, így a kezdetektől a társtervezők mellett – iparművészekkel, képzőművészekkel, kertépítészekkel dolgoztam együtt. Az a világ ugyan nem komplex környezetalakításról szólt, mégis sikerült egy-két közös feladatot megvalósítani: Ópusztaszer Nemzeti Emlékpark rendezési terve (1978), Feszty-körkép épülete (1979), Szeged: Továbbképző Központ (1979), Baja: Német Oktatási Központ (1985–2002), Ajnácskő (Szlovákia): templom (1991), Brassó: templom (1996), Orosháza: városközpont lakóházak, üzletek, posta, bankszékház (1995–2006), Mezőberény: városközpont lakóházak, üzletek, szolgáltatók (1971–1978), Siófok: posta (1992), Balatonfüred: posta (1993).

Mintegy félszáz alkotóművésszel működhettem együtt. Egy-egy művész barátsága, az együtt dolgozás öröme számomra még ma is nélkülözhetetlen.

A tervpályázatokon is a komplex szemléletet igénylő feladatok érdekeltek: városközpontok, összevont funkciójú épületek, de első díjat nyertem például a második világháborúban elesettek számára készülő országos emlékműpályázaton is. Az ország különböző településein – eltérő változatokban – ezekből tizenöt valósult meg. Feladataim közül kiemelkednek az iskolaépületek. Pályafutásom során 25 oktatási-nevelési, művelődési intézmény épületét terveztem. Ezek közül megemlítem a Budapesten, Baján, Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten, Kiskunhalason, Kisvárdán, Nyíregyházán, Szegeden és Tatabányán felépült iskoláimat. A normatívák ellenére igyekeztem iskoláimat úgy alakítani, hogy azok nemcsak az iskolás korúak, hanem a felnőttek művelődési, sport- és szabadidő-igényeit is kielégíthessék.

A TISZAKÜRTI EMLÉKMŰ

Időközben több rangos elismerésben részesültem: Ybl Miklós-díj (1983), Pro Urbe Szeged (1995), IAKS AWARD (1997, Köln), DLA mesterfokozat (1998), Szlovák Köztársasági Elnök Érdemrendje (2001, Ajnácskő), Europa Nostra Díj (2003, München), Podmaniczky-díj (2007).

1987-től Szarvason, 2001-től Makón, 1995–2003 között Szegeden főépítészként részt vállaltam az épített és a természeti környezet megvédésében, illetve az új rendezési tervek alapján történő építésben.

Táj és ember, ember és szülőföld – ami nekem az Alföld – viszonya állandó és örök. Ezért itt a megőrzés minden hatékony eszközére szükség van. Hitem szerint e kihűlő posztmodern korban az építész környezet- és lélekformáló magatartása is segíthet. Szeretném remélni, hogy a hetvenedik évembe lépve is sok még a teen-

dóm; igaz, ma már csak néha-néha születik egy-egy ház a szegedi uszodában. 1990 óta önálló tervezőirodánk van, amelyet már a kisebb fiam vezet, így a folytonosság biztosított, és nekem is több időm marad családomra és fogadott városomra, Szegedre.

Ha elfogadjuk, hogy a szerves lények a Naprendszerből, a Földből mint szervetlen égitestből szakadtak ki és öntörvényűen fejlődtek tovább, akkor tudjuk, hogy lényünk különválásból és összetartozásból alakult ki. Az ember és környezete között azonban szakadék keletkezhet, a város, az épület, a tárgy, az épített környezet a szakadék áthidalására született. Ennek a művi környezetnek a „kitalálója” minden időben az építész volt. Jól-rosszul, de teljesítette feladatát. Elmondhatom, hogy én is igyekeztem feladatomat jól ellátni akár építészként, akár főépítészként.

Pályám és sorsom a magyar Alföldhöz kötött. Az Alföld neveltjeként megtanultam tisztelni elődeim erőfeszítéseit, hogy mostoha helyzetükön mindig tudtak változtatni. Életem során arra törekedtem, hogy megfeleljek a kihívásoknak és szolgáljam környezetemet, városaimat és az ott élő embereket.

Házaim állnak, használják, s talán szeretik is őket. Bízom benne, hogy az Alföld, a Kárpát-medence földje is elfogadja őket.

Novák István

Balogh Elemér

író (Nyitra, Csehszlovákia – ma Szlovákia, 1938. január 19.)

Székely góbénak tartanak sokan, gondolom, Csíksomlyói passióm miatt, pedig csupán egy gömöri palóc szégnylegény vagyok. Igaz, anyám révén úgy-ahogy Kosztka Mihály Tivadarral tartom a rokonságot, azzal, akit manapság Csontváryként emlegetnek. Szülőföldemnek mégsem a Felvidéket tekintem, hanem a tágasabb pátriát, a Kárpát-medencét, benne olyan kies helységekkel, mint Nyitra, Nagycétény, Szalatnya, Alsógalla, Székesfehérvár, Budapest, Szolnok, Csíkszereda, Veszprém, Balatonalmádi...

A huszadik század veszett kutyái már csecsszopó koromban akkoriban még vézna bokámba martak: gyerekként kellett megélnem a rémisztő vörös hordák országunkba özönlését, majd a föltüzelt szlovák fajvédők kegyetlen vagdalkozását. Családunknak, tanító édesapámnak és édesanyámnak kilenc porontyukkal menekülniük kellett bölcsőhelyünkről, csupán azért, mert magyarok akartunk maradni, mezítláb gázolva át az Ipolyon, majd marhavagonban dideregve hónapokon át, télvíz idején.

Irány: a fiait oltalmazó anyaország.

Ahol aztán nyakunkba telepedtek a világboldogító kommunisták!

Nyakunkba telepedtek, és ütötek-vágtak, ahol értek.

A forradalom bennem szikrázott föl ellenük, ezért aztán a fővárosi bölcsészkarról, sőt a haza valamennyi egyeteméről és főiskolájáról elzavartak, megtapasztalhattam az ávos verőlegények szívélyes vérengzését, tüdőmbe szívhattam Kádár börtöneinek ózondús bűzeit. Később, már családos emberként, a vadászkastélyaikban ön-

feledten ultizgató bolsevik zsugások kifüstöltek bakonyerdei rejtekhelyemről is, ugyanis az ő bitang, országveszejtő ügyködésüket annak neveztem, ami valójában is volt: hazárdjátéknak.

Mondhatnám fennkölt szavakkal: rajtam is átgázolt a történelem.

S közben családom tagjai: asszonytársaim, gyermekeim, unokáim csaltak vidámságot arcomra.

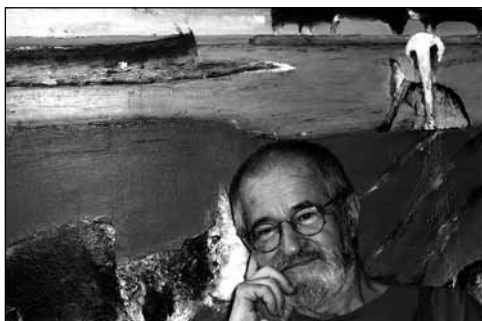
Szívemben persze nem fortyog semmiféle gyűlölet vagy sértettség, inkább hálát adok az Úrnak vagy a Sorsnak bukducslolásaimért, megkövetetésemért, és nyújtánám kezemet egykori poroszlóimnak, kiknek tenyeréről előbb-utóbb csak-csak lepereg a rászáradt vér. Fontos embereim ők, nélkülük ugyanis nem írhattam volna meg az életem summáját is adó, *A tanár úr* című regényemet, amellyel a Németh László Alapítvány ötvenhatos jubileumi irodalmi pályázatának fődíját nyertem el 2006-ban, s amelyben – mint e helyütt is – közhírré tétetik, hogy búbánatos, ám őszinte lélekkel sóvárgok arra a világra, amelyben majd végre felebarátomnak érezhetem minden embertársamat.

Balogh Elemér

Lóránt János Demeter

festő, grafikus (Békésszentandrás, 1938. január 21.)

Apai részről őseim vízimolnárok voltak a Bakonyban, anyai részről bolgárkerészek.

Iskoláim: 1952-ig általános iskola, Békésszentandrás; 1952–56 Vajda Péter Gimnázium, Szarvas; 1956–59 Tanárképző Főiskola, Szeged (tanárom: Vinkler László).

„A nagy vizek földjén, Békésszentandráson születtem. Ez az a vidék, ahol akarva-nem akarva együtt él az ember a

vízzel, a földdel. Néhány gyermekkori kép még ma is tisztán él bennem: a kora tavaszi veteményesek, a föld színe és tapintása, a kis rögök, amelyek tetejét már szárazra fúttá a szél. Az élénkzöld fűben előbukkanó piros földieprek. A Körös tavaszi áradásai, amikor félenken húzódtunk vissza a hatalmassá duzzadt folyó partjáról. A kakukk hangja, amely betöltötte a Körös fölötti tájat; a nádiveréb keményebb, nádszálhoz hasonló éneke; a májusi esték mindent betöltő békabrekegése. A nyári, nagy, kiszáradt legelőkön távolba vesző gyalogút. Az aratásnál, cséplésnél dolgozó emberek naptól fehérre szítt ruhában.

A falusi iskola – ahová néha bementem édesapám osztályába –, a sok gyerek rám szegeződő tekintete furcsa érzéssel töltött el. A falu alakjainak jellegzetes beszéde, mozgása, megjelenése még most is meghatározó élményem.

A látszólag nyugodt táj mégis tele van kis tragédiákkal – magában hordozva az emberiség nagy botlásait is. Ma is ilyen környezetben vagyok igazán otthon – mintha ez a táj valamilyen védettséget biztosítana számomra.

Azt hiszem, hogy ez a táj és a benne élő emberek adta érzések és gondolatok határozzák meg festészetemet.”

Az alábbi önvallomásfélélt jó harminc éve írtam egy kis katalógus bevezetőjének, mely a mai napig érvényes egy változással: hogy ma még jobban szeretnék visszalopakodni a gyerekkorba – ez az érzés néha rövid időre megadatik számomra –, és akkor csend van, boldogság, szeretet, biztonságérzet, meleg családi fészek, barátok. Az ébredés mindig kínos, és felnőtt fejjel ma már érzem és látom, hogy a világ gyorsuló tempóban halad saját megsemmisítése felé és az ellen sajnós a rendelkezésemre álló eszközökkel túl sokat tenni nem tudok.

„Vannak a szabad természetben tiszta nagy vizek, melyeknek nincsen sekélye, nem lehet bennük térdig-övig mártózva szoktatni tagjainkat, hanem egész testtel, egyszerre kell beléjük merülni, aztán úszva vagy lebegve, talajvesztőn átadni magunkat e súlytalan létezésben a tudat és a lélek szabad szárnyalásának – mégsem feledve annak veszélyét, hogy a víznek mélyen van a mélye, és állhatatos a vonzása.

Ilyen hirtelen-táruló és hívó mélyvízi benyomást kelt bennünk Lóránt János Demeter festészete is, elsősorban a művek expressziójában rejlő talányossága miatt, ami alighanem abból adódik, hogy a képeinek tartalmához stilizált, át-

szellemült forma- és színvilága alól váratlanul tör fel a mondandó döbbenetes ereje, s annak olykor abszurdba forduló, elgondolkodtató mélysége. Meg aztán jól érzékelhető ecsetvonásának könnyed suhanásából vagy éppen nekilóduló sepréséből – mint a hal uszonyának lassú vagy felgyorsuló lebegtetéséből –, hogy Lórántnak a piktúra – akár amannak a víz – eredendő, természetes közege: akkor van elemében, amikor fest.

Képein egy szokványos helyzet, vagy látszólag jelentéktelen esemény sokszor attól kap nyomatékokot, vagy merőben újfajta tartalmi megvilágítást, hogy a szemlélőben az ábrázolt figura sejtelmessége, egy-egy táj baljós hangulata, vagy a jelenet érületi karakterének meghatározatlansága, valamiképpen felveti a végső és megfejtethetetlen létkérdések némelyikét is. Nem véletlenül. Amikor ugyanis Lóránt János Demeter a képi metaforái útján átlendít bennünket a köznapi gondolkodásból a tudatunk mélyén munkálkodó, vívódó életerzés síkjára, ugyanazt teszi velünk, amit kevésbé gyengéden végeznek el a válságos sorshelyzetek: rákényszerít a befelé tekintésre.”

Ezt írta egy katalógusomba Supka Magdolna, aki éveken át kísérte figyelemmel munkásságomat, kitüntetett barátságával, és sokszor segített egyenesbe jönni, amikor életem és művészetem gödör szélén ingadozott.

Két felejthetetlen barátról, akik döntő hatással voltak arra, hogy érdeklődésem e pálya felé terelődött. Sinka Matyi – aki a békésszentandrászi Horga tanya-világában született 1917-ben, hivatást érzett és 18 évesen felbiciklizett Budapestre, ahol felvételt nyert az Iparművészeti Akadémiára. Elismert, többszörös Munkácsy-díjas alkalmazott grafikussá vált. (Sajnos már nincs közöttünk.)

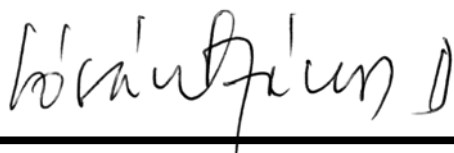
A Kondoroson született Csernus Tibor (sajnos ő is elment) rokonsága itt élt Békésszentandrászon, és Sinka Matyi egyengette a fiatal fiú útját. Az ötvenes években Tibor feleségével, Szilveszter Katalin néhány nyarat itt töltött a faluban, és ez a jelenlét végleg eldöntötte, hogy érdeklődésem a festészet felé fordult. Ez akkor abból állt, hogy kifigyeltem őket, mikor a Körös-holtágról csodálatos tájakat festettek, 12 évesen nem volt merszem megszólítani őket.

Jóval később, a hatvanas években többször felkerestem őket a Dráva utcai műteremben. Munkákat vittem, kérve, mondjon róluk valamit. Később Párizsban többször találkoztunk. Nem gondoltam, hogy a karácsonyi telefonbeszélgetésnél hallom hangját utoljára.

Ami érdekes – Sinka Matyi Bartókról beszélt nekem, Tibor meg általam nem ismert filmeket ajánlott figyelmembe. Életük példaértékű lehet, az egyik: a világ végéről is el lehet jutni valahova; a másik: mindkettőjük egyénisége, jelleme, erkölcsi normája, szorgalma, tehetsége kivételesnek mondható. Még valamit megjelenésükről, életükről – mindketten colos (nálunk ez nagyra nőtt szikár-szívós gyereket jelent), csökönyös, földönjáró tornyosi-falusi... Hogyan váltak híres, világhírű művészek.

Köszönet mindkettőjüknek. Végül bízom abban, hogy még ilyen csodák előfordulnak, bár ma már jobbára a kiválasztottak előjoga.

(Kitüntetések: Munkácsy-díjas, érdemes művész, Békésszentandrás díszpolgára, az MTA-SZIMA tagja)

Török Gyula

ökölívó, edző (Kispest, 1938. január 24.)

Családi adatok:

a. n.: Friedmann Etelka
Nős, Vécsey Mária
Gy: Gyula (1968), unoka: Szonja (1998)

Életút:

1948–49, a KAC,
1950–53, a Kistex,
1954–62, 1965–67, az MTK,
1963–64 a Tatabánya versenyzője
ötszörös magyar bajnok
ötszörös Balkán-bajnok
1958–64, hatvanszoros válogatott
1960 Róma, olimpiai bajnok
1959 EB-ezüstérmes,
1966 visszavonul, a Gránit anyagbeszerzője
1976–78 az Építők, 1978–81 a Csepel edzője
1993: a válogatott másodedzője
1996: a szöv. eln. tan. adója

Díjai:

1960. Szocialista Munka érdemérem, aranyfokozat
2000. MÖSZ érdemrendje
1994. Budapestért Díj
2004. Kispestért Díj

Irod.: Szugyeczy József: Béka a szorítóban, 1971

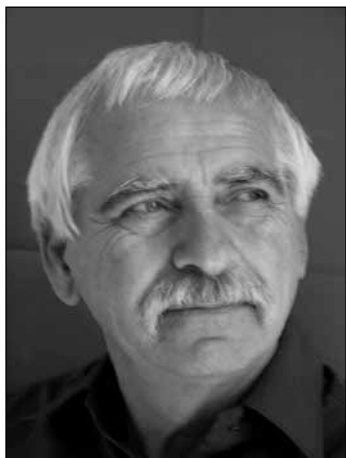
Film: Borsodi Ervin: Negyedik menet (riportfilm)

1997. május, súlyos betegségen esett át (agytrombózis)

Török Gyula

Hézsó Ferenc

festőművész (Hódmezővásárhely, 1938. január 26.)

Apám eredeti foglalkozása szerint cipész-csizmadia, anyám háztartásbeli, később bérelszámolóként dolgozott. Az általános és a középiskolát szülővárosomban végeztem. Négyen vagyunk testvérek, én vagyok a legidősebb. A háború utáni inséges évek leszűkítették a városzéli mezitlábasközség gyermekek életterét. Az utcán népes csoportokban a fél várost becserkészve gyűjtöttük az emlékeinket. Az ötvenes évek társadalmi szövetébe szervesen épültünk be képességeink szerint. Játzópajtásaimtól eltérően korán nekiláttam a rajzolást, festést és az olvasást gyakorolni, birtokba venni. Gimnazistaként bekapcsolódtam a város szellemi életébe, melynek ekkor kisugárzási pontja a múzeum volt Gallyasi Miklós igazgató iro-

dalmi és művészeti érdeklődése jóvoltából. Vásárhely az alföldi hagyományokat képviselte a képzőművészet palettáján. Tornyai János, Kurucz D. István, Kohán György és a Képzőművészeti Főiskoláról letelepedett fiatalok e hagyomány folytatását szavatolták. A Vásárhelyi Őszi Tárlaton mint jelentős országos kiállításon tömörültek azok a művészek, akik a hivatalos kultúrpolitika ellenében a népi-nemzeti kultúrát megőrző ábrázoló piktúrát vallották magukénak. Ezzel a szellemi háttérrel kerültem fel 1957-ben Budapestre, a Képzőművészeti Főiskolára. A főváros számomra ismeretlen közeg volt. Mint vidéki gyerek nehezen tájékozódtam az ismeretlen, más karakterű emberek között. Kollégistaként szenvedélyes viták keresztüztüében kerestem helyemet az éledő ifjúsági mozgalom keretei között. Az 1956-os forradalom eseményeinek elvarratlan szálai bonyolították kapcsolatainkat mindennapi döntéseink vállalásában. Első mesterem a főiskolán Papp Gyula volt, aki a Bauhauson Paul Klee tanársegédjeként új szellemiséget villantott fel mint új pedagógiai gyakorlatot. A harmadik év zárása után Domanovszky Endréhez kerültem, aki a főiskola rektora volt és ekkor a legünnepeltebb festő. Az elkövetkező két évben kapcsolatunk sajnos nem volt felhőtlen. Párhuzamosan a tanári szakot is felvettem szüleim elvárását is szolgálva. Az ötödik év végén mesterem nem adott lehetőséget, hogy tovább maradhassak a mesterképzésre. Sikeres államvizsgám után így 1962-ben festő- és tanári diplomával visszatértem szülővárosomba, szüleimhez. 1963-tól Makón szakkörvezetést vállaltam, és sikerült itthon Vásárhelyen két külvárosi általános iskolában óraadóként rajzot tanítanom. 1964-ben kineveztek végleges státusszal, és így a tanári pályám különböző szinteken nyugdíjba vonulásomig folyamatos volt. 1964-ben megnősültem. Feleségem Mónus Rozália, aki szintén felvételizett a főiskolára, de a szerencse elpártolt tőle, és így egészségügyi pályára ment. Negyven évig dolgozott odaadóan, segítőkészen, hivatalos elismerés nélkül. 1964-ben megszületett Endre, majd 1967-ben Emese nevű gyermekünk. 1966-ban meghívtak tanárnak a Bethlen Gábor Gimnáziumba,

ahol volt tanáraink mint kollégák lettek munkatársaim. A színes és gazdag szellemi légkörben sikerült gyorsan beilleszkednem. Tíz évet töltöttem ebben a nagyszerű tantestületben teljes pedagógiai szabadsággal kísérletezve a rajz tantárgyon belül. Pedagógiai munkámmal párhuzamosan rendkívüli munkakedvvel festettem és műveltem a képzőművészet különböző műfajait (kerámia, tűzománc, mozaik, gobelin). A murális feladatok foglalkoztattak. Folyamatosan kialakítottam egy önálló festői nyelvezetet. Tudatosan építettem fel egy programot, mellyel rendszeresen szerepelek a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon, Budapesten és más városokban, országos és egyéni kiállításokon belföldön és külföldön egyaránt. Részt veszek pályázatokon. 1966-ban egyenes megbízásként egy hat négyzetméteres gobelint és 1984-ben 2×9 négyzetméteres mozaikot készítettem. 1974-ben SZOT-díjat, 1975-ben Munkácsy-díjat kaptam. Nyaranta rendszeresen jártam művésztelepekre, és sikerült megtekintennem néhány jelentős külföldi múzeumot is. 1975-ben ismét megkerestek és hívtak Szegedre a Tanárképző Főiskola rajz-művészettörténeti tanszékére. Hívásukra igent mondtam. Ezzel a lépéssel szélesebb lehetőségem nyílt kamatoztatni korábbi pedagógiai kísérleteim eredményeit a rajztanárképzésben és a korszerű vizuális nevelésben. Ezen a körön belül végigjárva a szakmai hivatali utakat 1982–1992 között tanszékvezetőként és 1984–1987 között főigazgató-helyettesként szerveztem a napi oktatás gyakorlati és elméleti feladatait. 1996-ban, 35 éves pedagógiai tevékenységem után, a Bokros-csomag nyomán saját döntésem alapján nyugdíjas főiskolai tanárként kerültem ki a piacgazdaság számomra nem kívánt forgatagába. Művészi munkásságomnak ez a történelmi váltás sokat ártott. Megcsappantak kiállításaim, lényegesen kevesebbet dolgozom, és szétbomlott az a társadalmi modell, melyben címzettek voltak a számomra ismert emberek. Elvékonyodott az a karakteres szellemi baráti kör, amely szellemi háttérként segítő és inspiráló közegem volt. A megváltozott körülmények ellenére az állami mecenatúrát helyettesítendő magánvállalkozások folytán rendszeresen járok nyári és nemzetközi művésztelepekre, ahol alkalom nyílik teljesítményeinket összemérni és gondolatainkat kicserélni. Alkotóként és nyugdíjas pedagógusként visszatekintve fél évszázad történelmi váltásaira felmerül a kérdés, mennyiben sikerült hiteles válaszokat adnom nemzeti kultúránk változásai közepette a megőrzésére és megújítására, krónikásként sikerült-e a lényeges dolgokat megjelenítenem. Az év többi részében feleséggel sok munkával, jó kedvvel gondozzuk kertjeinkben a gyümölcsfákat és a virágokat, és örömeinkre hat fiúunokánk révén kapcsolódunk be nemzetünk fenntartásába, gyarapodásába.

Hézsó F.